

TIBBIYOTDA O'LIM TA'RIFI VA MEZONLARI

Abduvohidova Madina Muzaffar qizi

Toshkent Davlat Stomatologiya Instituti Davolash ishi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali o'lim ta'rifi va mezonlari to'g'risida batafsil keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'lim, koma, miya o'limi, terminal holatlar, klinik o'lim, biologik o'lim.

Qaysi vaqtda o'lim keldi deymiz? O'lim - bu jarayon va tananing barcha a'zolari bir vaqtning o'zida ishlamay qolishidir. Bugungi texnologiya ko'plab organlarning faoliyatini tiklashi va saqlab turishi mumkin. Mashinalar urmaydigan yuraklar va o'z-o'zidan nafas olmaydigan o'pkalar uchun ishlashi mumkin. O'lim qachon yakunlanadi degan savol juda murakkab. 1968 yilda Garvard tibbiyot maktabi qo'mitasi o'lim ta'rifini ishlab chiqdi. Ushbu ta'rifga ko'ra, odam butun miya, shu jumladan miya poyasi funksiyalarini qaytarib bo'lmaydigan darajada to'xtatganida miya o'likdir. Bu barcha ogohlantirishlardan bexabarligini, mushaklarning o'z-o'zidan harakatlanishi yoki nafas olishning yo'qligini aniqlaydigan bir qator testlar bilan aniqlanadi. Hech qanday reflekslarning yo'qligi va miyadagi elektr faolligi to'xtaganligini ko'rsatadigan tekis-elektroensefalogramma. Agar 24 soatdan keyin hech qanday o'zgarish bo'lmasa, odam o'lgan deb e'lon qilinishi mumkin. O'lim haqidagi yangi tushuncha asosan hayotni qo'llab-quvvatlash tizimlaridagi texnologik yutuqlarning natijasidir. Ba'zi og'ir shikastlangan va butun miya faoliyati doimiy ravishda to'xtab qolgan odamlarga qon aylanishi va nafas olish yordami berilishi mumkin, shunda ularning tashqi ko'rinishi o'liklarnikiga o'xshaydi. Ular endi atrof-muhitga hissiy yoki intellektual faoliyat bilan javob bermaydilar. Ularning tashqi ko'rinishi bir-biridan farq qiladi, chunki mexanik yordam nafas olish, yurak urishi va hayotning tegishli xususiyatlarini hosil qiladi. Mualliflar Bernat, Kulver va Gertning fikriga ko'ra, o'limni e'lon qilishning nevrologik standarti o'tmishda mavjud va hozir ham mavjud. Shifokorlar an'anaviy ravishda o'limni odamlarni to'liq javob bermaslik - har qanday o'z-o'zidan harakatlarning yo'qligi, jumladan nafas olish, papiller yorug'lik reflekslarining yo'qligi va yurak urishining yo'qligini tekshirish orqali aniqladilar. Ushbu belgilardan faqat oxirgisi bevosita miya faoliyatini to'xtatish belgisi emas. O'z-o'zidan yurak urishi va nafas olishning doimiy yo'qligini aniqlaydigan keng tarqalgan o'lim sinovlarining qiymati butun miya faoliyatining qaytarilmas to'xtashiga bog'liq. Bu yerda ishlar murakkablashadi va tortishuvlarga sabab bo'ladi. Faqat oxirgisi bevosita miya faoliyatini to'xtatish belgisi emas. O'z-o'zidan yurak urishi va nafas olishning doimiy

yo'qligini aniqlaydigan keng tarqalgan o'lim sinovlarining qiymati butun miya faoliyatining qaytarilmas to'xtashiga bog'liq.

Doimiylik asosida o'limni aniqlash An'anaga ko'ra, nafas olish va yurak urishini to'xtatish o'limni belgilaydi. 1950-yillarda ventilyatorlar va defibrilatorlar muntazam ravishda nafas olishni va pulsni to'xtatib turishni boshladilar. Ammo qon aylanishi va nafas olishni qayta boshlash mumkin bo'lgan ba'zi bemorlar hech qachon ongiga qaytmaydi. 1968 yilda Garvard tibbiyot maktabining miya o'limi ta'rifini o'rganish bo'yicha maxsus qo'mitasi qaytarilmas komada bo'lganlarni o'lik deb aniqlash mezonlarini, shu jumladan miya sopi reflekslarini yo'qotishni ta'rifladi. 1970-yillarda bu mezonlar shtatlar tomonidan 1980-yilda "O'limni yagona aniqlash to'g'risida"gi qonun (UDDA) ishlab chiqilgunga qadar yamoqli tarzda qabul qilingan.

Qon aylanish va nafas olish funksiyalarining qaytarib bo'lmaydigan to'xtashi yoki butun miyaning barcha funksiyalari, shu jumladan miya poyasining qaytarilmas to'xtashi bo'lgan shaxs o'lgan. O'limni aniqlash qabul qilingan tibbiy standartlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Qabul qilingan tibbiy standartlarga muvofiq o'lik deb aniqlangan ko'plab odamlar minimal biologik funktsiyani tiklaydigan aralashuvlarni olishlari mumkin. Garchi bunday odamlar aralashuvlar bilan mazmunli tuzalmasalar ham, ular texnik jihatdan qonunning qaytarib bo'lmaydigan standartiga javob bermaydilar. Jeyms Bernat qaytarib bo'lmaydiganlik - to'xtab qolgan funktsiyani qayta ishga tushirish mumkin emasligi - doimiylik bilan almashtirilishi - to'xtab qolgan funktsiya o'z-o'zidan qayta boshlanmasligi va unga hech qanday aralashuv bo'lmasligini taklif qilib, tibbiy amaliyotni qonun bilan uyg'unlashtirishga harakat qildi. Doimiylik standarti aralashuvlar amalga oshirilmasligini anglatadi, chunki ular hayotning mazmunli sifatini tiklamaydi. Agar bunday amaliyotni oqlash mumkin bo'lsa, hech bo'lmaganda, o'lim ta'rifi qaytarib bo'lmaydiganlik standartini doimiylik standarti bilan almashtirish uchun yangilanishi kerak. An'anaga ko'ra, o'lim asosiy taxmin qilingan kardiopulmoner standartlardan foydalangan holda tibbiy kasb tomonidan aniqlanadi. Ushbu standartlar o'lim uchun yurak yoki o'pkaning ishlashi mezonlaridan foydalanish shaklini oldi. O'limni aniqlash uchun shifokorlar pulsni his qiladilar, nafas olishni tinglaydilar, kondensatsiya bor-yo'qligini tekshirish uchun burun oldida oynani ushlab turishadi va ko'z qorachig'i mustahkamlanganligini tekshirishadi. Ushbu tibbiy mezonlar o'lim haqidagi mashhur tushunchani aks ettiruvchi aniqlanishlarga olib keldi, chunki tibbiy texnologiyalarning holati va o'lim haqidagi tushunchalarimiz o'rtasida deyarli to'liq kelishuv va o'xshashlik mavjud edi. O'lim nafas olish qobiliyatining yo'qolishi yoki yurakning qonni to'xtatishi bilan birga keldi. Biroq, tibbiy texnologiya rivojlangani sayin, an'anaviy kardiopulmoner standartlar va o'lim haqidagi tushunchalarimiz o'rtasida bo'shliq paydo bo'la boshladi. Misol uchun, an'anaviy testlar yurak transplantatsiyasi holatlarida o'lim uchun standart sifatida yetarli emas edi. Shunga o'xshash tarzda, nafas olish uchun test o'pka

transplantatsiyasini kutayotgan oraliq davrda bo'lgan bemorlar uchun etarli bo'lmaydi. Vaziyatni yanada murakkablashtirish uchun nafas olish va qon aylanish tana funksiyalari endi sun'iy ravishda, masalan, nafas olish apparati yordamida amalga oshirilishi mumkin.

O'limning aniq ta'rifiga bo'lgan eng muhim qadamlardan biri 1960-yillarda sodir bo'lgan, o'shanda texnologiya taraqqiyoti haqidagi xavotirlar Garvard tibbiyot maktabining maxsus qo'mitasini doimiy ravishda ishlamaydigan miyani tashkil etuvchi mezonlarni ishlab chiqishga olib kelgan. "Qaytarib bo'lmaydigan koma" deb nomlangan. Biroq, bu "Garvard mezonlari" miya o'limi mezonlari bilan tenglashtirildi. Mezonlarga qabul qilmaslik va javob bermaslik, harakatlar yoki nafas olish, reflekslar va tekis elektroensefalogramma mavjud. Biroq, nega qaytarib bo'lmaydigan koma holatini o'lim bilan tenglashtirish mumkinligini ilmiy, falsafiy yoki mantiqiy asoslash yo'q edi. Bir nechta shtatlar transplantatsiya va doimiy vegetativ holatda bo'lgan bemor Karen Enn Quinlanga nisbatan huquqiy kurash bilan bog'liq edi. Garvard mezonlari bu masalalarga javoban o'limni belgilovchi bir qancha shtat qonunlari uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qildi. Qon aylanish-nafas olish yoki miya testlari o'limni aniqlash uchun keng tarqalgan bo'lib qabul qilinadi, ammo bir nechta bahsli masalalar mavjud. Ikkala belgi ham organ donatsiyasi bilan rag'batlantirilgan, ammo bu jarayondan mustaqil ravishda amal qilishi kerak. Miya o'limi bo'yicha hozirgi bahs-munozaralarga ta'rifning kontseptual jihatdan mos keladimi yoki yo'qmi, butun miya yoki miya sopi mezoni to'g'ri yoki yo'qmi, bir yoki ikkita nevrologik tekshiruv talab qilinadimi va terapevtik gipotermiyadan keyin tekshiruvni qachon o'tkazish kerakligi kiradi.

O'limning qon aylanishini aniqlash bo'yicha bahs-munozaralar o'limni e'lon qilish uchun etarli bo'lgan asistoliyaning minimal davomiyligini va qon aylanishining doimiy va qaytarilmas to'xtashi o'rtasidagi farq muhimligini o'z ichiga oladi. Bunga qo'chimcha asosiy nuqtalar o'lim, qon aylanish, nafas olish yoki miya testlari bilan aniqlanishi mumkin. Miya o'limining barcha amaliyotlari o'limning butun miya yoki miya sopi mezonidan foydalanadi. Miya o'limi haqidagi bahs-munozaralar kontseptsiyaning uyg'unligiga, zarur neyronlarning shikastlanish darajasiga va qaytarib bo'lmaydiganligini isbotlash uchun zarur bo'lgan testlarga qaratilgan. Qon aylanishi bilan bog'liq o'lim haqidagi munozaralar o'lim e'lon qilinishidan oldin asistoliyaning zaruriy davomiyligi va doimiy yoki qaytarib bo'lmaydigan to'xtash standart bo'lishi kerakligiga qaratilgan. Organ donorligi varianti vafot etgan bemorlarning oilalariga taqdim etilishi kerak, ammo donorlik so'rovining maqbul vaqti va yondashuvi noaniqligicha qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://journalofethics.ama-assn.org/>
2. https://www.qcc.cuny.edu/socialsciences/ppecorino/deathanddying_text/Definitio-n-of-Death.htm

3. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5570697/>
4. <https://www.nature.com/articles/nrneurol.2013.12>
5. ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА РАҚАМЛАШТИРИШ: Сиддиков Нурали Нишоналиевич, ТДСИ Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси катта ўқитувчиси НН Сиддиков - Научно-практическая конференция, 2022
6. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ МОЛОДЫХ СОБСТВЕННИКОВ В СФЕРЕ СРЕДНЕГО И МАЛОГО БИЗНЕСА
НН Сиддиков - Социосфера, 2020